

Monumenten in Stadsdeel De Baarsjes

Gemeente Amsterdam

Stadsdeel De Baarsjes

MONUMENTEN IN STADSDEEL DE BAARSJES

Inleiding	4
1 Vespuccistraat	6
2 Hoofdweg Noord	8
3 Mercatorplein	10
4 Jan Evertsenstraat	12
5 Jeruzalemkerk	14
6 Voormalige Mercatorschool	16
7 De Vier Windstrekenbrug	17
8 Zadkinecollege	18
9 Paramaribostraat	20
10 Corantijnschool	22

Bronnen

Bij het maken van deze brochure is o.a. gebruik gemaakt van:

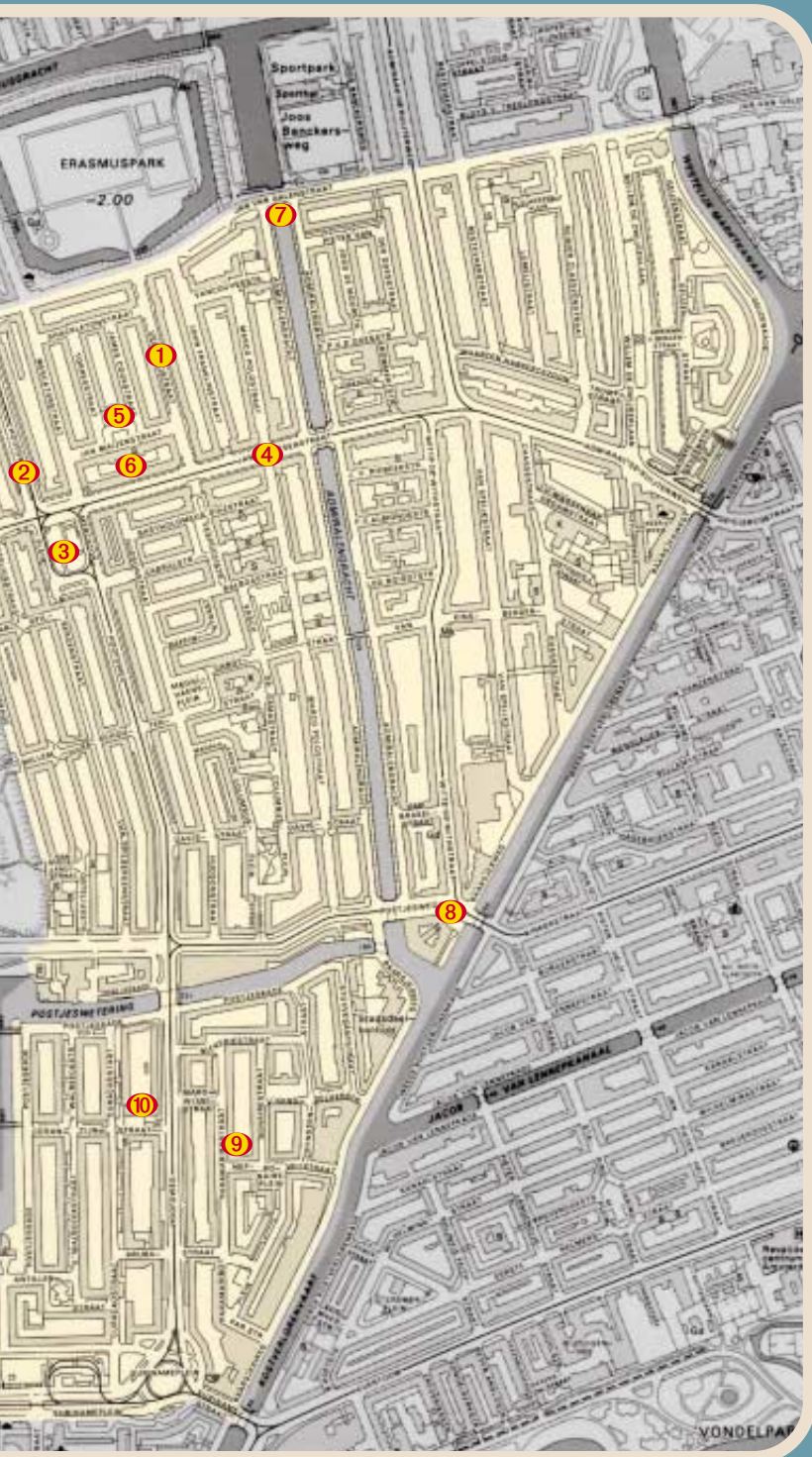
De Atlas Gordel '20-'40, Gijs Bolhuis e.a., Uitgever Stedelijke Woningdienst Amsterdam/De Balie, 2000; Monumenten Selectie Project, Bureau Monumentenzorg Amsterdam; Beeldkwaliteitplan Stadsdeel De Baarsjes, 1998.

Colofon

Uitgave: Stadsdeel De Baarsjes;
Tekst en productie: Movement;
Fotografie: Estella Snellen;
Ontwerp: Van Rosmalen & Schenk;
Druk: Bevrijding.

September 2001

INLEIDING

Het Mercatorplein met z'n bijzondere torens kent bijna iedereen. Maar stadsdeel De Baarsjes heeft op het gebied van architectuur veel méér te bieden. Nu er de afgelopen jaren veel woningen en straten zijn opgeknapt, komt dit steeds beter uit de verf. Deze brochure geeft een overzicht van een tiental monumenten in De Baarsjes: gebouwen, gevels en een brug. Op het kaartje op pagina 2/3 ziet u waar de monumenten zich bevinden.

De monumenten in het stadsdeel zijn fraaie voorbeelden van de Amsterdamse Ring '20-'40 : de stadsuitbreiding die tussen de beide wereldoorlogen plaatsvond. Stadsdeel De Baarsjes is bijna geheel in deze periode gebouwd. Kenmerkend voor de Ring '20-'40 zijn onder andere de forse bakstenen woonblokken en de lange, vlakke straatgevels met geaccentueerde hoekbebouwing. Ook poorten, torens, bijzondere kozijnvormen, siersmeedwerk en gevelornamenten zijn veelvuldig in deze bouwstijl te zien.

EERSTE BEBOUWING

Tot 1921 behoorde het gebied waar nu De Baarsjes ligt tot de gemeente Sloten. Het bestond voornamelijk uit agrarisch poldergebied met veel waterwegen. Nog altijd telt De Baarsjes veel lange straten in noord-zuid richting en korte in oost-west richting: een erfenis van de oude polderverkaveling. In 1904 werd een elektrische tramlijn aangelegd van Amsterdam naar Haarlem. De tram liep via de huidige Admiraal de Ruijterweg. Hier verrezen rond 1910 de eerste, voornamelijk luxe middenstandswoningen van het stadsdeel. Ook aan de Hoofdweg werden woningen gebouwd.

PLAN WEST

In 1921 werd de gemeente Amsterdam door gebiedsuitbreiding 12.900 hectare groter: de stadsuitbreiding kon een aanvang nemen. Zo ontstond, in een halve cirkel rond de 19e-eeuwse wijken, de Ring '20-'40. Ook Sloten werd geannexeerd. De particuliere bouwondernemer R. van der Schaar diende al snel een plan in voor de bouw van 6000 woningen in Amsterdam-West, het zogenaamde 'Plan West'. Door de architect Gratema werd een bebouwingsplan opgesteld voor het gebied rond het huidige Mercatorplein. Verschillende architecten (onder wie Berlage) hebben

vervolgens hun medewerking verleend aan de uitwerking hiervan.

SAMENHANG STEDENBOUW EN ARCHITECTUUR

Een sterke samenhang tussen stratenplan en architectuur is één van de belangrijkste kenmerken van de Ring '20-'40. Dat is goed te zien in bijvoorbeeld het Plan Zuid (van Berlage) maar ook in Plan West. In het stratenplan werden de silhouettekeningen van de gevels opgenomen waarin de bouwhoogten en de plaatsen van de accenten precies waren vastgelegd. De hoofdstraten zijn monumentaal, de woonstraten kleinschaliger. Op hoeken en kruispunten geven hogere bebouwing of torens sterke accenten.

AMSTERDAMSE SCHOOL

Verskillende architecten hebben in het Plan West gewerkt. Enkele bekende namen zijn Berlage, Kramer, Staal en Wijdeveld. Zij bouwden in dezelfde stijl, de zogenaamde Amsterdamse School. Kenmerk van deze 'baksteenarchitectuur' is dat niet de losse woning voorop staat, maar de straatwand. Onder andere door spiegelingen en symmetrie zoeken de architecten een evenwicht tussen eenheid en variatie. Architectonische details worden gebruikt om het stedenbouwkundig beeld te versterken.

ENORM BOUWTEMPO

Er is in een enorm tempo gebouwd. Er was weinig onderlinge concurrentie tussen de architecten. De Schoonheidscommissie van de gemeente had in deze tijd veel invloed. De particuliere opdrachtgevers, die vlot wilden bouwen, kozen daarom voor (jonge) architecten die zich goed konden schikken naar de strikte voorschriften. Dit kwam het grotere geheel ten goede, al is er soms ook nogal routinematig gebouwd.

WAARDERING

De waardering voor de Ring '20-'40 is pas de laatste jaren ontstaan. Bij renovatiewerkzaamheden in het verleden is niet altijd rekening gehouden met oorspronkelijke details. Gelukkig is bij latere renovaties wel veel aandacht geschonken aan het herstel van panden en gevels in hun oorspronkelijke staat. Zodoende zijn er nu in De Baarsjes veel mooie voorbeelden te vinden van de schitterende Amsterdamse School-architectuur.

I

VESPUCCISTRAAT

(tussen Jan Evertsenstraat en Jan van Galenstraat)

Architect: J.R. Roodenburgh

Bouwjaar: 1925-1926

Is de Jan Maijenbuurt in z'n geheel één van de meest geslaagde stukjes van Plan West, de Vespuccistraat is hierin misschien wel de mooiste straat. De architectuur en het stratenplan sluiten naadloos op elkaar aan. Op de kruispunten en aan de uiteinden van de straat krijgen de gevels een accent door hogere bebouwing en torens.

Het ritme van de gevels wordt bepaald door de puntvormige nissen boven de portieken die boven de dakrand uitmonden in schoorstenen. De diepliggende ramen zorgen voor een zekere spanning in de gevels. Mooie details zijn onder andere het bijzondere metselwerk rond de veelhoekige portieken, het verticale metselwerk in de dakrand en de koperen regenpijpen aan de voorgevel.

De straat heeft de oorspronkelijke voortuintjes behouden en heeft veel groen. De straat was bedoeld als wandelroute vanaf het Mercatorplein naar het Erasmuspark en ligt daarom niet verscholen achter een poort vanaf de Jan Evertsenstraat.

J.R. Roodenburgh was een 'veelbouwer' maar had een eigen voormentaal. In De Baarsjes zijn van zijn hand onder andere gevels te vinden in de Vasco da Gamastraat en de Balboastraat. Roodenburgh ontwierp ook het inmiddels afgebroken Ajax stadion De Meer (1934).

HOOFDWEG NOORD

(tussen Jan Evertsenstraat en Jan van Galenstraat)

Architect: H.Th. Wijdeveld

Bouwjaar: 1927

Als belangrijke doorgaande route heeft de Hoofdweg Noord een monumentale vormgeving: hoger, breder en eenvormiger dan de omliggende woonstraten. De gevels van Wijdeveld, tussen het Mercatorplein en de Jan van Galen-

straat, vormen een zeer geslaagd staaltje stadsarchitectuur uit deze periode. De eindeloze rijen ramen, gecombineerd met de sterke horizontale lijnen geven snelheid aan de bijna driehonderd meter lange wanden. Tegelijkertijd wilde Wijdeveld hiermee de massaliteit van de moderne woningbouw tot uitdrukking brengen.

De gevelwanden aan weerszijden van de straat zijn bijna exact gelijk. Eentonigheid is vermeden door bijzondere details zoals de natuurstenen plint, het bijzondere metselwerk van de zolderverdieping en de ramen op de derde verdieping die, afwijkend van de overige verdiepingen, een doorlopende rij vormen.

Op de kruising Hoofdweg / Jan van Galenstraat vormt de hogere bebouwing twee 'stadspoorten' die vanuit het westen toegang gaven tot de stad.

De Hoofdweg is in de jaren '90 gerenoveerd, waarbij ook de voortuintjes in de oorspronkelijke staat zijn teruggebracht.

H.Th. Wijdeveld heeft in De Baarsjes ook gevels ontworpen in de Hudsonstraat (nrs. 155-179) / Cabralstraat (nrs. 34-40). Behalve architect was Wijdeveld ook lithograaf en decorontwerper.

MERCATORPLEIN

Architect: H.P. Berlage

Bouwjaar: 1925

Het Mercatorplein vormt het symbolische hart van het 'Plan West'. Het ontwerp van zowel het plein als de woonblokken is van de hand van de grootmeester H.P. Berlage. Berlage wilde met het plein een 'huiskamer' voor de buurt maken. De straten die op het Mercatorplein uitkomen, lijken dood te lopen op een gevelwand of poortgebouw. Dit geeft het plein een besloten karakter.

Blikvangers zijn de twee poortgebouwen met de torens in de noord- en de zuidwand. Waarschijnlijk zaten in de torens oorspronkelijk kunstenaarsateliers. De twee poortgebouwen

staan een beetje naar achteren waardoor de noord- en de zuidwand (de korte zijden) naar voren lijken te komen. Hierdoor oogt het plein vierkanter dan het is.

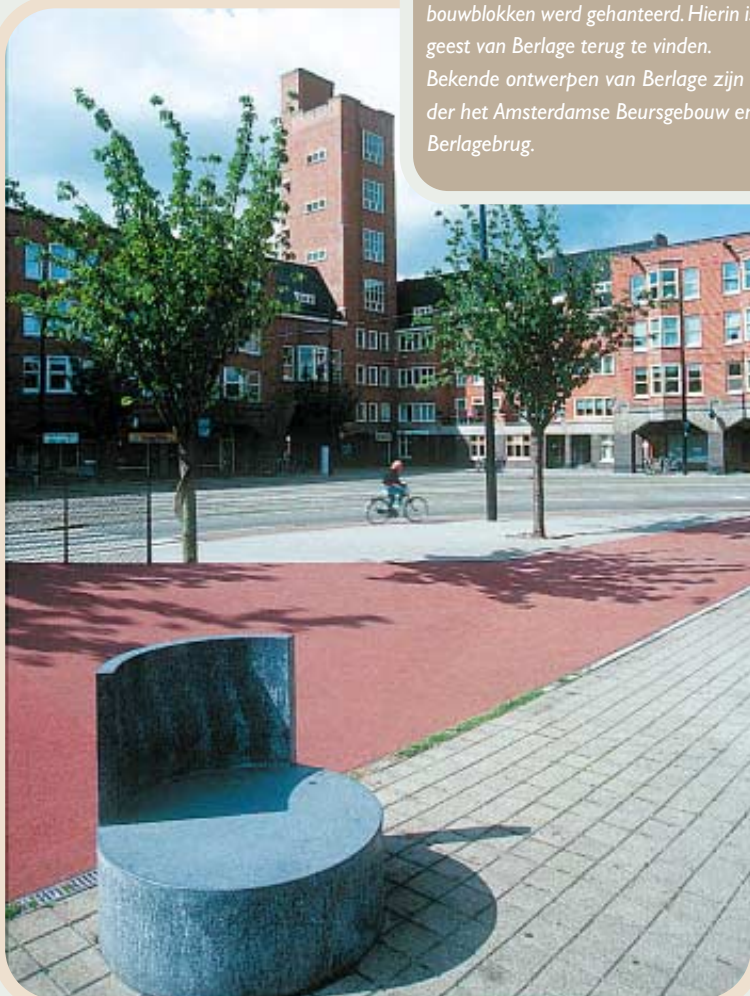
Berlage had ook de westwand met een poortgebouw willen afsluiten, maar dat plan is niet uitgevoerd. In plaats daarvan is hier het straatprofiel van de Jan Evertsenstraat door twee uitbouwen smaller gemaakt, zodat toch het effect van een poort is ontstaan.

In 1993-1998 is het Mercatorplein en omgeving gerenoveerd. Daarbij is de gehele noordwand gesloopt en in oorspronkelijke vorm herbouwd. Ook de noordelijke toren, die al in 1961 was gesloopt, is herbouwd. Op het plein stonden twee kiosken, met kleine torentjes die een subtiel

spel speelden met de grote torens. Een van de kiosken is herbouwd. Een klein torentje bovenop de ingang van de parkeergarage herinnert aan de ander.

Aan alle kanten van het plein zijn de wanden voorzien van beeldhouwwerk, enigszins onopvallend aangebracht op de eerste verdieping. Het is niet altijd bekend wie de kunstenaars zijn.

H.P. Berlage was een beroemd architect en stedenbouwkundige. In De Baarsjes is het Mercatorplein het enige ontwerp van zijn hand. Hij maakte eerder het stedenbouwkundig ontwerp voor het Plan Zuid (1917), waarin hij de architectuur van de gesloten bouwblokken introduceerde. Dit had zodanige indruk gemaakt dat in Plan West dezelfde architectuur van gesloten bouwblokken werd gehanteerd. Hierin is de geest van Berlage terug te vinden. Bekende ontwerpen van Berlage zijn verder het Amsterdamse Beursgebouw en de Berlagebrug.

JAN EVERTSENSTRAAT

(tussen Mercatorplein en Witte de Withstraat)

Architect: J.F. Staal (tussen Mercatorplein en Admiralengracht);

Architect: J.M. van der Mey (vanaf Admiralengracht aan de oneven

zijde t/m nr. 9, aan de even zijde t/m nr. 20).

Bouwjaar: 1925 - 1927

De Jan Evertsenstraat is ontworpen als de belangrijkste winkelstraat in Plan West. Ook nu nog is de Jan Evertsenstraat samen met het Mercatorplein een levendig centrum van stadsdeel De Baarsjes.

Opvallend zijn de verticale accenten van de kleine erkers en uitbouwen. De blinde zolderverdieping versterkt de 'monumentaliteit' van de gevelwanden. Het straatprofiel is symmetrisch: beide zijden zijn even hoog bebouwd met gelijksoortige blokken. Door poorten te maken over de Hudsonstraat en de John Franklinstraat zijn lange gevelwanden ontstaan. De langgerekte luifel boven de winkels op de begane grond benadrukt de doorlopende lijn van de gevelwanden.

Bijzonder zijn de stroken met glazen bouwstenen boven de luifel. In de wanden van Staal zijn luifels, dakranden op klossen en andere ornamenten in beton uitgevoerd. In de voorgevels zijn aan de onderkant van de kozijnen bijzondere afwateringsgoten met waterspuwertjes aangebracht. Helemaal aan het begin van de Jan Evertsenstraat, aan de oostzijde, is het straatprofiel opzettelijk nauw ontworpen. Ter hoogte van de Krommertstraat verbreedt de weg zich. Door de uitspringende bebouwing op de hoeken met de

Admiralengracht krijgt dit deel van de straat (gevels van Van der Mey) een afgesloten karakter en vormt als het ware een hal die toegang geeft tot de Admiralenbuurt-West.

De Jan Evertsenstraat is in de jaren '90 gerenoveerd.

J.F. Staal heeft met name in Amsterdam Zuid veel gebouwd. Beroemd is de Wolkenkrabber aan het Victorieplein. In De Baarsjes zijn de gevelwanden aan de Jan Evertsenstraat zijn enige werk. J.M. van der Mey heeft in De Baarsjes meer gebouwd, o.a. in de Marco Polostraat en de Bartholomeus Diazstraat. Hij ontwierp ook het Scheepvaarthuis aan de Prins Hendrikkade.

JERUZALEMKERK

Jan Maijenstraat 14

Architect: F.B. Jantzen

Bouwjaar: 1928

De Jeruzalemkerk vormt het opvallende middelpunt van de bijna exact symmetrisch gecomponeerde Jan Maijenbuurt. De kerk werd gebouwd in opdracht van de Nederlands Hervormde gemeente van Sloterdijk. Aan de voorzijde ligt een plein; aan de achterzijde zijn woningen tegen de kerk aan gebouwd, ten teken dat 'God onder de mensen woont'.

Bij het ontwerp liet de architect zich inspireren door een tempelcomplex in Jeruzalem: vandaar dat de kerk is gebouwd op een terras met drie treden en dat de gebruikelijke klokkentoren ontbreekt. In de rechthoekige vormen en de verticale elementen is ook de invloed herkenbaar van de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright.

In zijn ontwerp maakte Jantzen gebruik van getallensymboliek. Zo leiden drie terrastreden naar drie ingangen: een verwijzing naar de heilige drie-eenheid van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Ook de kleuren hebben een symbolische betekenis. De kerk is gebouwd met oranjerode baksteen, het terras bestaat uit paarse klinkers. De kleur paars duidt op Gods trouw, terwijl het oranje verwijst naar de glorie van God.

Binnen in de kerk passen de donker-mahonie betimmeringen, de preekstoel, de banken en de stoelen in de traditie van de late, strakke Amsterdamse Schoolstijl. De kerk heeft een mooi orgel, gebouwd door de firma P. Furtwängler en Hammer in Hannover in 1930. De pijpen zijn geheel symmetrisch aan weerszijden van het middenvenster boven de hoofdingang geplaatst.

Ook het wijkgebouw aan de Admiraal de Ruijterweg 148-152 is van de hand van Jantzen.

VOORMALIGE MERCATORSCHOOL

Jan Maijenstraat 11-17

Onbekende architect van de Dienst Publieke Werken
Bouwjaar: 1926

Recht tegenover elkaar vormen de voormalige Mercatorschool en de Jeruzalemkerk de centrale as van de Jan Maijenbuurt. Net als het symmetrisch stratenpatroon van de buurt, is de voorgevel van de school symmetrisch ingedeeld.

De gevel is opgebouwd uit zandkleurige en paarse bakstenen. De opvallende lengte wordt versterkt door de horizontale witte banden waarin de vensters zijn ingebed. Zo'n doorlopende band is karakteristiek voor de late Amsterdamse Schoolstijl. Ook de golvende onderdelen, de variatie in materiaalgebruik en de toepassing van siermetselwerk zijn kenmerkend voor deze stijl. Opvallend is de gewelfde erker in het midden van de gevel.

Het gebouw was oorspronkelijk een openbare lagere school: de ene helft van het gebouw was voor de jongens, de andere voor de meisjes. De Mercatorschool was tot 1994 in het pand gehuisvest. In 1995 is de gevel gerestaureerd en heeft de school een nieuwe bestemming gekregen. Op de begane grond is nu de Basiseducatie voor Volwassenen gehuisvest, op de bovenverdiepingen zijn woningen gekomen voor één- en tweepersoonshuishoudens.

DE VIER WINDSTREKENBRUG

(in de Jan van Galenstraat over de Admiralengracht)

Architect: P.L. Kramer

Bouwjaar: 1933

In De Baarsjes zijn dertien bruggen te vinden in de Amsterdamse Schoolstijl. De meeste zijn van de hand van Kramer. De Vier Windstrekenbrug met z'n lange, gebogen bakstenen borstwering is een mooi voorbeeld. Bijzonder zijn de vier beeldhouwwerken, die elk één van de vier windstreken verbeelden. Een krijger met twee leeuwen vertegenwoordigt het Zuiden, een figuur voor een Chinese pagode het Oosten. Het geïndustrialiseerde Westen wordt gesymboliseerd door een mannenfiguurtje met bolhoed, voorzien van attributen als een telefoon, auto's en een flatgebouw. Het Noorden wordt uitgebeeld door een Eskimo voor een iglo.

ZADKINECOLLEGE

(voormalige Vierde Ambachtsschool)
Postjesweg 1

Architect: A.J. Westerman

Bouwjaar: 1923

Tussen de Kostverlorenvaart en de Postjesweg, vormt de Vierde Ambachtsschool een markant gebouw op een bijzondere plek. Het vijfzijdige gebouw heeft een vliegerform met een afgeronde achterpunt. De voorgevel is enigszins gebogen en rijk versierd: een voorbeeld van de expressieve Amsterdamse Schoolstijl van de Dienst Publieke Werken in het begin van de jaren '20. De hoofdingang bestaat uit brede dubbele deuren, voorzien van siersmeedwerk. De deuren worden geflankeerd door twee beeldhouwwerken (in tufsteen) van stadsbeeldhouwer Hildo Krop: een mannenfiguur en een vrouwenfiguur. De vrouw staat symbool voor de natuur, de man voor de industrialisatie.

De figuren dragen beiden een gedeelte van de tekst 'Zonder moeite niets', het devies van de socialist P.L.Tak.

In totaal telt de school 26 beelden en reliëfs van Krop. De meeste hebben betrekking op de vakken die in de school werden gegeven. Reliëfs van eskimo's, pinguïns en een ijsbeer symboliseren de verre zeereizen van de admi-

ralen naar wie de straten in de Admiralenbuurt zijn genoemd.

De voorgevel loopt in sierlijke plooiën over naar de meer sobere zijgevels.

De vensterrijen en de indelingen van de vensters geven de zij- en achtergevels sterke horizontale lijnen. Deze horizontaliteit is in de Ring '20-'40 vaak terug te vinden, bijvoorbeeld in de wanden van Wijdeveld aan de Hoofdweg.

Tegenwoordig is het Zadkinecollege (opleiding voor edelsmeden en fijne techniek) in het gebouw gevestigd.

A.J. Westerman was een 'veelbouwer'. Hij gebruikte soms dezelfde tekeningen voor bouwblokken op verschillende plekken in Amsterdam. In De Baarsjes ontwierp hij onder andere twee gevelwanden in de Witte de Withstraat, tussen de Van Brakelstraat en de Van Kinsbergenstraat.

PARAMARIBOSTRAAT

(oneven zijde nr. 45 tot aan Marowijnestraat en even zijde nr. 40 tot aan Nepveusstraat)

Architect: P.L. Kramer

Bouwjaar: 1930

De Postjesbuurt behoort niet meer tot het Plan West maar is later gebouwd, in 1930, als herziening van het zogenaamde 'uitbreidingsplan Sloten'.

In de wand van Kramer in de Paramaribostraat zijn typische kenmerken van de late Amsterdamse Schoolstijl te herkennen, zoals de witte vensterband op de derde verdieping en het verhoogde accent in de gevelwand ter hoogte

van de Nepveusstraat. Mooi is ook de grote erker op de begane grond op de hoek met de Marowijnestraat.

In de Postjesbuurt is relatief vaak gebruik gemaakt van zogenaamde Haagse portieken. Ook in de Paramaribostraat is dat het geval. De voordeuren van de benedenwoningen liggen aan de straat, aan weerszijden van een trap die toegang geeft tot de voordeuren van de bovenverdiepingen.

P.L. Kramer was één van de belangrijkste architecten van de Amsterdamse School. Ook een deel van de Hoofdweg (tussen Postjeswetering en Willem Schoutenstraat) is van zijn hand. Hij ontwierp de Bijenkorf in Den Haag en verder veel bruggen in de Ring '20-'40.

De wand van Kramer is een typisch voorbeeld van 'schortjesarchitectuur'. Kramer ontwierp alleen de voorgevel en daarachter mochten de verschillende particuliere eigenaren, onder bepaalde voorwaarden, bouwen naar eigen inzicht. Aan de achterzijde hebben de huizen wel dezelfde hoogte en diepte maar vormen verder een rommelig samenraapsel van veranda's en keukenuitbouwen.

CORANTIJSCHOOL

hoek Corantijnstraat/Hoofdweg

Onbekende architect van de Dienst Publieke Werken
Bouwjaar: 1923

In het Plan West kwamen veel jonge, kinderrijke gezinnen te wonen. Er waren dan ook veel scholen nodig. De meeste werden, net als de Corantijnschool, ontworpen door architecten van de gemeentelijke Dienst Publieke Werken. Niet-openbare scholen werden door particuliere architecten ontworpen. Deze volgden meestal de expressieve Amsterdamse Schoolstijl van de dienst Publieke Werken. Tegen 1930 werden de scholen, net als de woningbouw veel soberder.

Het streven was de scholen zoveel mogelijk vrijstaand te maken om de kinderen optimaal te laten genieten van licht en lucht en om de overlast voor de omwonenden te beperken. In de praktijk lukte dat vaak niet helemaal.

De scholen hebben allemaal een zeer monumentale uitstraling, soms nog benadrukt door torens. De belangrijke plaats van de school in de samenleving werd hiermee duidelijk getoond.

